

ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Встановлено базові, загальні та спеціальні фахові компетентності, необхідні для вчителя основ здоров'я. Проаналізовано кадрове забезпечення предмету у Львівській області. Запропоновано навчальну програму для підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я, направлену на розвиток компетентностей педагога, актуальну з точки зору проблем дітей та молоді на державному та регіональному рівнях.

Ключові слова: основи здоров'я, післядипломна освіта, педагоги.

Постановка проблеми. Навчальний предмет "Основи здоров'я" ґрунтується на розумінні життя і здоров'я людини як найбільшої цінності та сприяє формуванню в учнів умінь корисних для здоров'я. Саме в межах цього предмету в Україні впроваджується навчання на засадах життєвих навичок, яке поєднує функції виховання (формування ідентичності, цінностей та переконань) і розвиток соціально-психологічних компетентностей. Таке навчання передбачає використання ефективних педагогічних технологій, а отже, вимагає якісної підготовки вчителів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Післядипломна освіта педагогів – це система навчання та розвитку фахівців з вищою освітою з метою приведення їх професійного рівня кваліфікації у відповідність до світових стандартів, вимог часу, індивідуально-особистісних та виробничих потреб; удосконалення їх наукового та загальнокультурного (загальноосвітнього) рівня [2]. Засади післядипломної педагогічної освіти України визначені у законі "Про освіту". Післядипломну освіту розглядають як спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду. Пріоритетними на сьогодні є цілісний розвиток педагога, підвищення його конкурентоспроможності на основі поєднання соціально-цільового і особистісно-орієнтованого компонентів навчання.

З 2005 року за підтримки Міністерства освіти і науки України, Дитячого фонду ООН і Міжнародного альянсу з ВІЛ/СНІДу в Україні впроваджуються превентивні освітні програми направлені на формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ, які ґрунтуються на компетентнісному підході та методиці розвитку життєвих навичок. Вони впроваджуються на базі предмета "Основи здоров'я" та близьких до нього факультативних курсів. Такі програми вимагають створення якісно нових навчально-методичних матеріалів, активної взаємодії між педагогами, школярами, батьками, а також використання тренінгових методів [1].

Метою роботи було розробити навчальну програму для підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я направлену на розвиток компетентностей педагога, актуальну з точки зору проблем дітей та молоді на державному та регіональному рівнях.

Завдання: 1) встановити базові, загальні та спеціальні фахові компетентності, які необхідно розвивати в учителя основ здоров'я; 2) проаналізувати кадрове забезпечення предмету "Основи здоров'я" у Львівській області; 3) визначити необхідні складові програмного забезпечення підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я.

Методи та організація досліджень. Для вирішення поставлених завдань був використаний метод аналізу і узагальнення даних спеціальної літератури, а також соціологічні методи та методи математичної статистики.

Результати та їх обговорення. Неперервний професійний розвиток педагогів тісно пов'язаний із освітніми та суспільними змінами. Потреба у підвищенні кваліфікації вчителів з основ здоров'я в Україні обумовлено наступним:

- викладання навчального предмету ґрунтується на новітній педагогічній концепції розвитку життєвих навичок;
- існує потреба у використанні інтерактивних методів, що сприяють високій ефективності навчання учнів;
- для підвищення якості навчання необхідно використовувати ефективні методи розбудови партнерства;
- особливих навичок та особистих якостей педагога вимагає викладання так званих "делікатних" тем (наприклад, присвячених профілактиці ВІЛ/СНІДу).

Для конструювання ефективної навчальної програми підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я було проаналізовано кадрове забезпечення викладання предмету у Львівській області (табл. 1, 2), а також визначено низку компетентностей, необхідних для ефективного і результативного навчання учнів (рис. 1). При розробці навчальних модулів було враховано, що основними причинами погіршення стану здоров'я школярів, зокрема у Львівській області, можна вважати низький рівень рухової активності, недостатнє споживання овочів та фруктів, вживання алкоголю та тютюну [3].

Градація предмету "Основи здоров'я" за кількістю годин у навантаженні вчителя

Рівні градації	Кількість осіб	
	абсолютна	відносна, %
Перший (основний) предмет	157	10,6
Другий предмет	758	51,2
Третій предмет	390	26,3
Четвертий предмет	137	9,3
П'ятий предмет	24	1,6
Шостий предмет	13	0,9
Сьомий предмет	1	0,1

Таблиця 2

Розподіл вчителів, які викладають предмет "Основи здоров'я", за фахом

Основний предмет, який викладає вчитель або посада вчителя	Кількість		Основний предмет, який викладає вчитель або посада вчителя	Кількість	
	абсолютна	відносна, %		абсолютна	відносна, %
Біологія	240	32,7	Музика	5	0,7
Географія	52	7,1	Математика	34	4,6
Зарубіжна література	24	3,3	Основи здоров'я	26	3,5
Іноземна мова	10	1,4	Фізика	35	4,8
Інформатика	5	0,7	Педагог-організатор	2	0,3
Історія	7	1	Початкові класи	51	6,9
Трудове навчання, креслення	86	11,7	Основи медичних знань	2	0,3
Образотворче мистецтво	7	1	Практичний психолог	8	1,1
Російська мова та література	8	1,1	Українська мова та література	21	2,9
Фізкультура	32	4,4	Хімія	31	4,2

Виявлено, що як основний предмет викладають основи здоров'я лише 10,8% вчителів, тоді як другий – 52,2%, третій – 26,3% (табл. 1). Лише 42,2% педагогів мають необхідну для викладання предмету спеціалізацію (біологія, психологія, фізична культура, медицина), інші для викладання потребують базової підготовки (табл. 2).

Рис. 1. Компетентності вчителя основ здоров'я

Післядипломна підготовка вчителя допомагає розвивати не тільки фахові компетентності (готовність використовувати інструменти, методики, технології для мотивації, вміння визначати цілі, застосовувати певні методи для досягнення бажаних результатів тощо), але і загальнокультурні (вміння аналізувати і оцінювати найбільш важливі досягнення вітчизняної та світової науки/ культури, можливість використання методів навчання орієнтованих на людину, формування національних цінностей), громадянські компетентності (здатності робити свідомий вибір і застосовувати демократичні технології в індивідуальних і колективних рішеннях, враховувати інтереси і потреби громадян, спільноти, суспільства та держави). Особливої уваги вимагає формування загально-фахових та спеціально-фахових компетентностей (рис. 1). Про їх сформованість свідчитимуть:

1) функціональні компетентності – високий рівень знань про здоров'я і безпеку життєдіяльності, здоровий спосіб життя, уміння використовувати здобуті знання для зміцнення здоров'я; набуття навичок, що сприяють фізичному, соціальному, духовному, психічному здоров'ю; розробка навчально-методичного забезпечення предмету, реалізація освітніх програм, цільових проектів, профілактичних заходів, програм навчання та виховної діяльності учнів школи; здійснення педагогічно обґрунтованого вибору форм та методів впровадження навчання на засадах життєвих навичок; прогнозування тенденцій та перспектив створення умов для здобуття дітьми та підлітками знань, формування ставлень та вироблення навичок, які

потрібні для захисту власного здоров'я; вжиття заходів щодо попередження негативних проявів та шкідливих звичок в учнівському середовищі;

2) когнітивні компетентності – організація та проведення профілактичних заходів у загальноосвітній школі, впровадження нових технологій превентивної освіти, критеріїв оцінювання; знання та дотримання вимог нормативних документів з питань формування засад здорового способу життя і т. д.;

3) соціальні компетентності – проведення організаційно-навчальної та просвітницько-виховної роботи, співпраця з педагогічними працівниками, учнями, батьками, різними організаціями тощо; прогнозування результатів використання певних інноваційних технологій;

4) комунікативні та соціально-комунікативні компетентності – мовленнєві навички, володіння сучасними засобами зв'язку, створення умов для впровадження інноваційних технологій в роботу з учнями, конструювання власної експериментальної технології навчання і виховання;

5) діяльнісні компетентності – здатність планувати, організовувати, оцінювати навчальну, освітню, виховну діяльність учнів та вихованців; використовувати сучасні методи, форми, педагогічні технології навчальної діяльності, позакласної, позашкільної роботи; спроможність здійснювати діагностику всіх аспектів навчальної діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

Здоров'язбережну компетентність було віднесено до базової, а її ознаками визначено здатність до збереження власного здоров'я і здоров'я учасників навчально-виховного процесу, що виявляється в тому числі через застосування навичок здорового способу життя, гармонізацію режиму праці та відпочинку; запобігання та попередження професійного стресу та вигорання.

Для формування та розвитку загально-фахових та спеціально-фахових компетентностей вчителя запропоновано три навчальні модулі, які ознайомлюють вчителів із основними принципами навчання на основі життєвих навичок, допомагають в оволодінні сучасними інтерактивними методами, зокрема тренінговими, та ефективному використанню цих методів у навчально-виховному процесі (таблиця 3). Кожен модуль розрахований на 36 годин, з яких 2/3 припадає на аудиторну роботу.

Модулі сприяють поглибленню теоретичних знань у галузі дидактики, ознайомлюють із необхідними нормативно-правовими документами, зі способами підвищення ефективності та навчання та значимості навчального предмету, інформують про життєві навички корисні для здоров'я та методи їх формування та розвитку. Програми модулів передбачають групову та індивідуальну роботу, демонстрацію презентацій та сучасних методів навчання (мозковий штурм, дискусії, дебати, рольові ігри тощо), що сприяє не тільки набуттю знань, але й формуванню практичних навичок, допомагає слухачам краще засвоїти навчальний матеріал.

Таблиця 3

Тематика навчальних модулів для підвищення кваліфікації вчителів з основ здоров'я

Назва модуля	Короткий зміст модуля
Впровадження предмету "Основи здоров'я" у навчально-виховний процес	Мета, завдання, базові концепції і основні ідеї предмета "Основи здоров'я". Нормативно-правова база, необхідна для викладання предмета. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку життєвих навичок. Життєві навички. Огляд теорій розвитку особистості. Моделювання і демонстрація організаційних заходів у школі. Інтерактивні методи навчання, їх використання на заняттях. Тренінг, етапи тренінгу. Методи забезпечення ефективності навчання "Основи здоров'я"
Профілактика ВІЛ-інфікування та формування толерантного ставлення до ВІЛ-позитивних дітей у системі шкільної та дошкільної освіти	Інфекції, що передаються статевим шляхом. Діагностика ВІЛ-інфекції та етапи розвитку хвороби. Шляхи передачі ВІЛ, можливі способи попередження захворювання. Проблеми ВІЛ/СНІДу у світі та в Україні. Суть понять "стигма", "дискримінація" та "толерантне ставлення". Роль освіти у попередженні ВІЛ-інфікування. ВІЛ-позитивні діти у навчальних закладах. Життєві навички, які необхідно розвивати в учнів з метою попередження захворюваності на ВІЛ/СНІД. Методика проведення уроків та тренінгів при вивченні тем, що стосуються ВІЛ-інфікування та захворюваності на СНІД.
Соціально-просвітницька робота вчителя з формування мотивації до здорового способу життя	Поняття здоров'я, його складові, вплив навколишнього середовища на здоров'я людини; фізичне, психічне та соціальне здоров'я українців, найбільш поширені хвороби на які страждають діти та молодь, зокрема у Львівській області; поняття про здоровий спосіб життя; методи діагностики стану здоров'я школяра; харчовий раціон дитини, складання персонального харчового раціону; роль рухової активності у попередженні захворювань; інтелект та пам'ять, застосування мнемонічних технік для поліпшення пам'яті; шляхи попередження різних форм залежностей (куріння, алкоголізму, наркоманії).

Серед завдань запропонованих модулів – формування переконання у педагога про необхідність впливу педагогічними методами на поведінку учнів та можливості формування у них життєвих навичок, необхідних для здорового способу життя. У післядипломну підготовку вчителя основ здоров'я впроваджено навчальний модуль "Профілактика ВІЛ-інфікування та формування толерантного ставлення до ВІЛ-позитивних дітей у системі шкільної та дошкільної освіти" відповідно до вимог Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки. Він допомагає оволодіти необхідними знаннями та навичками,

корисними для підвищення якості викладання навчальних тем присвячених здоровому способу життя та ВІЛ/СНІДу. Модуль "Соціально-просвітницька робота вчителя з формування мотивації до здорового способу життя" сприяє поглибленню теоретичних знань у галузі здоров'я людини, допомагає з'ясувати роль біологічних факторів у порушенні здоров'я та визначити роль вчителя у роботі по охороні здоров'я дітей, підлітків, дорослих; направлений на формування практичних навичок важливих для здорового способу життя (складання персонального харчового раціону, тренування пам'яті, визначення рівня рухової активності тощо).

Висновки. Розроблено навчальну програму для підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я, яка направлена на: розвиток компетентностей необхідних для ефективного та результативного навчання учнів; формування необхідного рівня знань вчителя з питань здоров'я, здорового способу життя, безпеки життя; ознайомлення з принципами навчання на основі життєвих навичок та сучасними інтерактивними методами; навчання співпраці не тільки з учнями, але й з батьками, педагогічним колективом та громадою.

Перспективи подальших досліджень моніторингу ефективності та вдосконаленню запропонованих програм.

Використані джерела

1. Виклики до профілактичних програм, спрямованих на зменшення уразливості молоді в умовах епідемії ВІЛ/СНІДу: аналіт. звіт за результатами опитування учнів та членів педагогічних колективів професійно-технічних навчальних закладів / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, Я. О. Сазонова [та ін.] – К., 2010. – 84 с.
2. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні // Матеріали Всеукр. з'їзду працівників освіти. – К. : ЦППО, 2001. – С. 7–8.
3. Павлова Ю. Здоровий спосіб життя школярів Львівської області / Ю. Павлова, О. Шиян // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2011. – №3(5). – С. 67–76.

Павлова Ю.А.

ОСОБЕННОСТИ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ И РАЗВИТИЯ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ОСНОВ ЗДОРОВЬЯ

Установлены базовые, общие и специальные профессиональные компетентности, необходимые для учителя основ здоровья. Проанализировано кадровое обеспечение предмета в Львовской области. Предложено учебную программу повышения квалификации учителей основ здоровья, направленную на развитие компетенций педагога, актуальную с точки зрения проблем детей и молодежи на государственном и региональном уровнях.

Ключевые слова: основы здоровья, последипломное образование, педагоги.

Равлова Ю.О.

PECULIARITIES OF IN-SERVICE TEACHER TRAINING OF BASICS OF HEALTH AND DEVELOPMENT OF HEALTH PRESERVING COMPETENCE

The basic, general and special professional competences which are necessary for basics of health teacher were established. The staff support in Lviv region was analyzed. A curriculum for in-service teacher training of basics of health which was actual according to problems of children and young people at the national and regional levels and directed on development of teacher's competences was proposed.

Keywords: basic of health, postgraduate education, teachers.

Стаття надійшла до редакції 29.02.13